

KESKUSTELUA

piirisestä työstä poikkeavan tutkimustyyppin tieteellistä legitimiisyyttä.

Olkoon sellaisesta tutkimuksesta esimerkkinä Freudin 1913 ilmestynyt teos *Totem und Tabu*, jossa kirjoittaja esittää kuuluisan teoriansa ihmiskunnan kulttuurikehityksen alkuvaiheista. Sen mukaan ihmiset joskus kauan sitten elivät eräänlaisessa 'alkulaumassa', jota kaiken vallan käsissään pitävä johtaja, lauman 'isä', hallitsi. Kaikki heimon naiset kuuluivat hänelle, kaikki hänen valtaansa uhkaavat nuoret miehet, 'pojat', päällikkö kovakätisesti karkoitti laumasta.

Yhtenä päivänä pojat kuitenkin nousivat kapiinaan, tappoivat isän ja söivät tämän ruumiin saadakseen siten osan hänen voimastaan. Syyllisyydentuntoisina ja estääkseen kauhean tapahtuman toistumasta he säätivät itselleen kaksi kieltoa: oman ryhmän naiseen ei ole lupa sekaantua eikä oman heimon jäsentä tappa. Näin syntyivät inessestä ja murhaa koskevat tabut; kiellot, jotka kohdistuvat nimenomaan oidipaalisiin perushaluihin eli rakkauteen äitiä ja vihaan isää kohtaan. Surmatun isän symboliksi kohotettiin toteemieläin, jonka tappaminen kiellettiin ikään kuin tehdyn surmatyön sovitukseksi. Näin Freud johtaa samasta oletetusta tapahtumasta lukuisia asioita, kuten uskonnon (totemismi), moraalin (tabut), syyllisyydentunnon ja sovituksen — johtaa siitä toisin sanoen koko inhimillisen kulttuurin.

On selvää, ettei Freudin tarina voi pitää yhtä historiallisen todellisuuden kanssa. Freudin kerrotaan itsekkin joskus huomauttaneen, ettei hänen teoriansa isänmurhasta pidä ottaa liian vakavasti: »Keksin sen yhtenä sateisena sunnuntai-iltapäivänä» (Clark 1980, 355). Kuten Johan Asplund (1970, 47) sanoo, kausaalisen ja historiallisen selityksenä inhimillisen kulttuurin synnystä Freudin kertomus on tietysti absurdi.

Mutta Freudin työtä ei pidäkään nähdä kausaalisen ja historiallisen selityksyrityksenä, vaan yrityksenä vastata kysymykseen mitä inhimillinen kulttuuri merkitsee, Asplund sanoo. Freud on oivaltanut, että neurooseissa ja kulttuurissa on eräitä yhtymäkohtia tai samoja aineksia, kuten ambivalentteja tunteita omia vanhempia tai näitä edustavia hahmoja kohtaan, kieltoja, syyllisyyttä, halua sovittaa kuviteltu tai todellinen rikkomus. Freudille ei riitä, että hän kertoo tämän huomionsa; hän haluaa myös näyttää sen. »Hän tarvitsee sen vuoksi kolmannen, kuvan tai minkä hyvänsä, joka näyttää kontaktipinnan neuroosien ja kulttuurin välillä. (...) Ja niin hän keksii, tai hän manaa esiin, kertomuksen alkulaumasta ja isänmurhasta. Se on kertomus joka toimii; nyt voidaan nähdä että neuroosit ja kulttuuri kuuluvat yhteen.» (Asplund 1970, 47—48)

Freudin teorian valtavaa voimaa osoittaa, että se pystyy valaisemaan jopa sitä, mitä Suomessa on Kekkonen syrjäänvetäytymisen jälkeän tapahtunut. Kekkonen on kuvattu 'isäksi', joka karkoitti 'pojat' ja omi itselleen tämän Suomi-neidon; hänen voimastaan on yritetty päästä osalliseksi mutustelemalla Kekkonen ajasta revittyjä muistelmapaloja; toisaalla taas syyllisyydentuntoisina allekirjoitettu vetoomus 'isän' muiston kunniallisen kohtelun puolesta; tai, jotta ei jouduttaisi uudelleen kokemaan samaa, laadittu kieltoja, jotka sallivat vain 'matalan profiilin'. Freudin epäortodoksisella metodillaan löytämät kulttuurielämentit realisoituvat historian episodeissa yhä uudelleen.

Tällaisen tutkimustyyppin legitimiisyyttä haluan

Tutkimuksen toteemit ja tabut

Esitellessään tämän lehden edellisessä numerossa yhtä pientä julkaisuani J P Roos (1982) sanoo, että »omia näppejään ei Eskola ryhdy polttamaan» tekemällä empiiristä elämäntapatutkimusta, vaan katselee sitä turvallisen etäältä. Roos pitää myös maininnan arvoisena, etten eräässä persoonallisuuden ja elämäntavan välistä suhdetta analysoivassa kirjoituksessani käyttänyt 'todellisista' ihmisistä kerättyä materiaalia, vaan valitsin aineistokseni näytelmän, siinä kuvatun perheen.

Olin Roosin maininnoissa aavistavinani hiukan samantyyppistä ärtymystä, jota itse tunsin takavuosina, kun marxilaiset vain »johtivat» pääomas- ta milloin mitään, näyttämättä koskaan pääsevän konkreettiseen tutkimukseen. Niin tai näin, empiiristä työtä tekevät joka tapauksessa helposti hermostuvat pelkkiin teoreettis-metodologisiin tarkasteluihin. Sosiaalipsykologian piirissä ärtymystä on herättänyt tätä tieteenalaa pontevasti kritikoitunut ruotsalainen Joachim Israel, joka ei enää pitkään aikaan ole suostunut tuhlaamaan aikaansa tavanomaiseen empiiriseen työhön. Viiden vuoden takaisessa neuvostoliittolaisten ja kanadalaisten psykologien yhteisseminaarissa Michiganista vieraaksi kutsuttu Robert B. Zajonc puuskahti, että onko Israelin kriittisyys ja viisaus »auttanut häntä tekemään mitään tutkimusta viimeiseen kahteenkymmeneen vuoteen» (Strickland 1979, 55).

Pidän itse arvossa hyvää empiiristä tutkimusta, olen tehnyt kokeita ja haastattelututkimuksia, yritän jatkuvasti ylläpitää tällaisen työn edellyttämiä taitoja. Tässä puheenvuorossa haluan kuitenkin puolustaa myös erään, tavanomaisesta em-

puolustaa. Tämän lehden samassa numerossa Juha Partanen (1982) sanoo, että informaation käsite edellyttää 'liian hyvin järjestettyä, liian mekaanista maailmaa». Minulla on sama epäily empiirisen sosiaalitutkimuksen tavanomaisista menetelmistä. Niillä saatu kuva inhimillisestä todellisuudesta on liian hyvin järjestetty, liian mekaaninen. Partanen haluaa nostaa tutkimuksen keskiöön merkityksien tuottamisen ja välittämisen yhteiskunnallisena prosessina. Ehdotus on hyvä, mutta sen toteuttaminen edellyttää uudenlaista metodiikkaa, sentyyppistä, jonka puolesta tässä olen puhumassa, ja josta Freudin työt tarjoavat muitakin esimerkkejä kuin edellä mainitsemani teos.

Merkityksien valaiseminen vaikkapa siihen tapaan kuin Freud tekee, ei ole mielivaltaista puuhaa. Silläkin on omat metodiset sääntönsä ja vaatimuksensa, ehkä toisenlaiset kuin jossakin tavanomaisessa elämäntapa- ja elämäntutkimuksessa, mutta varmasti yhtä tiukat. Paitsi että kertomuksen on toimittava tarkoitettulla tavalla, sen on oltava mahdollinen. Tarinassa alkuheimosta ja isänmurhasta ei tarinana sinänsä ole mitään mahdotonta, vaikka se historiallisena totuutena onkin epäuskottava.

Siinä suhteessa se muistuttaa Jouko Turkan (1982) keksimiä juttuja. Näiden hauskojen ja härskien aiheittensa kautta Turkka tulee valaisseeksi suomalaisen ihmisen elämän kulttuurisia perusmerkityksiä ja niiden historiallista muuttumista, kun tämän ihmisen maailma on muuttunut maaseudusta kaupungiksi. Mutta melkein jokaisesta Turkankin jutusta löytää Freudin perustarinan elementit: isän ja pojat, perheen naiset, kielletyt halut, syyllisyyden ja yrityksen sovittaa.

Merkitysten tutkijan on varauduttava tekemään myös empiiristä kenttätöitä, sillä jos jokin kuvaan sopiva yksityiskohta ei ole mahdollinen, teoria kaatuu. Clark (1980, 357) lainaa kirjaansa turkamaisen jutun siitä, millaiseen vaivaan eräs psykoanalyttikko joutui valmistellessaan esseetä, jonka yksi merkityksiä koskeva todistelu perustui siihen, että krokotiililla ei ole ulkoista penistä. Kun esse oli melkein valmis, kirjoittaja sattui lukemaan muinaisten egyptiläisten juhlamenoista, joissa krokotiilin peniksellä oli keskeinen osuus. Eläintieteen professorit eivät kyenneet kertomaan

paniikkiin joutuneelle psykoanalyttikolle, mikä asiassa on anatominen totuus. Oli pakko mennä eläintarhaan ja seipäiden avulla kangeta urokselta vaikuttava krokotiili selälleen. Tutkijan helipotukseksi penis oli kokonaan viemärisuolen peitossa, eli tämä teorian keskeinen elementti osoitautui mahdolliseksi.

Empiristisestä 'normaalitieteestä' saattaa tulla palvottu toteemi ja sen säännöistä tabuja, joiden mieltä ei edes uskalleta kysyä. Jos joku tekee toisenlaista työtä, sanotaan että hän »ei tee tutkimusta». Onko se aika, jonka olen tätä pientä puheenvuoroani varten kuluttanut lukemiseen, miettimiseen ja kirjoittamiseen, käytetty »tutkimukseen»? Suomalaisessa yhteiskuntatieteessä tiedekäsitys on ollut erityisen kapea, poikkeavat koulukunnat puuttuneet. Toivottavasti uudet tieteenalat kuten kirjastotiede ja informatiikka kykenevät omaksumaan tieteestä laajemman käsityksen sekä kehrittelemään myös sellaisen tutkimuksen metodologiaa, joka tähänastista paremmin pystyy kuvaamaan ihmistä toimivana ja asioille merkityksiä antavana kulttuuriolentona.

Antti Eskola

Lähteet:

- Asplund, Johan, Om undran inför samhället. Argos, Uppsala, 1970.
- Clark, Ronald W., Freud — the man and the cause. Cape, London, 1980.
- Freud, Sigmund, Totem und Tabu. Fischer, Frankfurt am Main und Hamburg, 1961 (ilm. alunperin 1913).
- Partanen, Juha, Näkökulmia informaatioyhteiskuntaan (haastattelu). Kirjastotiede ja informatiikka 1 (5): 116—120. 1982.
- Roos, J P, Lukeminen ja elämäntapa. Kirjastotiede ja informatiikka 1 (5): 121. 1982.
- Strickland, Lloyd H. (ed.), Soviet and Western perspectives in social psychology. Pergamon Press, Oxford, 1979.
- Turkka, Jouko, Aiheita. Otava, Keuruu, 1982.